

1964 Rumların Sınır Dışı Edilmesi:
Türkiye Toplumunun Homojenleştirilmesinde Bir Dönüm Noktası
Uluslararası Konferans, İstanbul, 31 Ekim-1 Kasım 2014,
İstanbul Bilgi Üniversitesi

1964 Expulsions: A turning point in the homogenization of Turkish society
International Conference, Istanbul October 31 – November 1, 2014
İstanbul Bilgi University

1964

Kıbrıs Meselesi mi, «Prensip» Meselesi mi?

Baskın Oran

baskinoran@gmail.com

www.baskinoran.com

İçindekiler

- 1964'ün Kısa Teknik Tanıtımı
- 1964'ün Kısa Hukuksal Geçmişi: 1923 ve 1930
- 1964'ün Yerini Tespit: Öncesi ve Sonrası var mı?
  - Türk Ulus-devletinin (Ulus-devlet'in) Azınlıklar Politikası
    - Asimilasyon;
    - Etno-dinsel Temizlik;
    - Karma Yöntem.
  - Türk Ulus-devletinin Gayrimüslim Azınlıklar Politikası
    - Tehcir Yoluyla Dinsel Homojenlik;
    - Fizikî Saldırıları Yoluyla Ürkütme;
    - Lozan İhlalleri Yoluyla Dinsel Ayrımcılık;
    - Yargı Kararları Yoluyla Dinsel Ayrımcılık.
- Sonuç.

1964'ün Teknik Tanıtımı

- ~~16 Mart 1964~~ tarihinde Türkiye, ~~30 Ekim 1930~~'da Yunanistan'la yaptığı **“İkamet, Ticaret ve Seyrisefain Mukavelesnamesi”** ni tek taraflı olarak feshetti.
- **Uygulamaya 6 ay sonra başlanması lazımdı.** (Md. 36: *“Anlaşma onay tarihinden 1 ay sonra uygulamaya girecek ve süresi 2 yıl olacaktır. Bu tarihten itibaren anlaşma tarafların biri 6 aylık bir süre tanıdıktan sonra anlaşmayı feshetme hakkına sahiptir”*)
- **Ama TC, iki maddeye dayanarak uygulamayı hemen başlattı:**
- 1) Md. 2: *Taraflardan her biri, gerek kanuni bir hüküm neticesinde, gerek ahlaki ve sıhhi güvenlik ve dilencilik hakkındaki kanun ve uygulamalara uygun olarak, gerek devletin iç ve dış güvenliği gerekçesiyle, diğer tarafın tebaasına ülkesinde yerleşmeyi ve oturmayı kişisel tedbirle yasaklamak ve bu tip insanları ülkesinden sınır dışı etmek hakkını saklı tutar*. Buna göre, “zararlı faaliyet” sürdüren 997 kişi de hemen sınır dışı edildi. Ayrıca Fener'den iki metropolit vatandaşlıktan çıkarıldı, sınır dışı edildi.
- 2) Md. 16. *“Ülke savunması ve genel güvenliği ilgilendiren konularda ithalat ve ihracatta iki ülkenin birbirlerine tanıdıkları ayrıcalıklar kaldırılabilir”*.

- 12.724 Yunan vatandaşı Rum vardı. Bunlar Yunanistan'dan gelmedi. **İstanbul**u kurmuş, en az 3.000 yıldır burada yaşayanların çocukları. Sadece, uyrukları Yunanlı.
- 7.603 kişi, ikamet süreleri uzatılmadığı için terke zorlandı. Bunlara sonradan vize de verilmedi.
- 1.134 kişinin bir süre kalmalarına; yaşlılık, hastalık, eğitim nedenleriyle izin verildi.
- Yunan tebaası Levantenler de etkilendiler. Oğlu bizim sınıfta olan bir Levanten, kapı komşumuzdu. 1964'te 62 yaşındaydı, 140 yıldır Türkiye'de oturan ailesi Venedik kökenliydi. 1700'lerde Korfu'ya, Korfu Yunanistan'a devredildikten sonra 1825'te İstanbul'a, 1902'de de İzmir'e yerleşmiş bir Katolik ailenin çocuğuydu.
- Bunlar olurken, **“Vatandaş Türkçe Konuş”** ve **“Alışverişi Türk'ten yap”** kampanyaları sürüyor. “Bu işyerinden alışveriş yapılır” şeklinde hazırlanan pankartlar Müslüman-Türk dükkânlarına asıldı. Tophane Et Kesicileri Derneği, 15 ton kadar eti Rum kasaplara satmama kararı aldı.

- **2 Kasım 1964 günü Gizli Kararname:** Bu kişilerin taşınmazları üzerindeki her türlü tapu işlemi durduruldu ve gelirleri bloke edildi. (1988'de T. Özal tarafından "Davos Ruhü" atmosferi içinde kaldırılacaktır)
- 2.902 gayrimenkule el kondu. Değerleri hakkında tahminler: 200 milyon dolar (TC), 500 milyon dolar (Yun.), 2 milyar dolar (gazeteler)
- Yaklaşık 12.000 Yunan vatandaşı Rum'la birlikte, 30.000 Türk vatandaşı Rum ayrıldı. (Bugün yaklaşık 2.000 Rum kaldı).
- Yanlarında: Kişisel eşya olarak 20 kiloluk valiz ve 200 TL para (=22,2 dolar).
- Bu olayın resmî gerekçesi: **Kıbrıs Sorunu.**

1964'ün Hukuksal Geçmişı

Hukuksal Geçmiş: 1923 ve 1930 Belgeleri

- 1923 ve 1930 tarihlerinde 3 tane ikili anlaşma var:
  - **1923: Türk ve Rum Halklarının Mübadelesi Sözleşmesi.**
    - **Kural:** Rum Ortodoks Türk vatandaşları Yunanistan'a, Müslüman Yunan vatandaşları da Türkiye'ye göçürülecek (Md. 1).
    - **İstisna:** İstanbul'da oturan Rumlar ve B. Trakya'da oturan Müslümanlar kalacak («**Etabli**» [yerleşik]).
      - “*Mübadele... İstanbul'da oturan Rumları ... kapsamayacaktır*”
      - “*1912 İstanbul sınırları içine 30.10.1918'den önce yerleşmiş bütün Rumlar, İstanbul Rumu'dur*” (Md. 2).
      - Mezhep ve **uyruk belirtilmiyor**. Bütün İstanbul Rumları kalıyor. Her mezhepten ve her uyruktan. (Bunlardan Yunan uyruklular atılacak.)
  - **1930:**
    - **10 Haziran 1930 Ankara Anlaşması**
    - **30 Ekim 1930 İkamet, Ticaret ve Seyrisefain Antlaşması.**

1930 Yakınlaşması ve İki Belgesi

- Üç sebep:
  - 30'larda ortak güvenlik tehlikesi: İtalya;
  - 1929 dünya ekonomik bunalımı;
  - 1923 Mübadele Sözleşmesi'nin sonucu Yunanistan'da işsizlik, Türkiye'de kalifiye işgücü sıkıntısı.
- İki Anlaşma:
  - **10 Haziran 1930 Ankara Anlaşması:** *“Yunan uyrukluların İstanbul'daki mallarına eğer daha önceden el koyma, haciz ve işgal gibi önlemler uygulanmışsa, bunlar 1 ay içinde kaldırılacak ve bu mülkler sahiplerinin tam ve serbest kullanımına iade edilecektir.”*
  - **30 Ekim 1930 Anlaşmaları**
    - 1) Dostluk, Tarafsızlık, Uzlaşma ve Hakemlik Antlaşması;
    - 2) Deniz Kuvvetlerinin Sınırlandırılmasına İlişkin Protokol;
    - 3) **İkamet, Ticaret ve Seyrisefain Antlaşması.**

1930 İkamet, Ticaret ve Seyrisefain Antlaşması.

- Md. 1: İki tarafın vatandaşları diğer tarafın ülkesine serbestçe girebilecekler, seyahat ve ikamet edebilecekler, yerleşebilecekler ya da orayı diledikleri zaman terk edebileceklerdir.
- Gerekçe tümüyle ekonomik. Kalifiye işgücüne ihtiyaç duyulanlar: Yunan uyruklu İstanbullu Rumlar (etabli). Türkler Yunanistan'a gitmedi. Yunanlılar da çok çok az insan geldi.
  - En Gözetilen Ulus (*the most favored nation*) kaydı,
  - Mülk edinme (md.3),
  - Ticari faaliyette bulunma (md.4),
  - Şirket ve fabrika kurma (md. 5),
  - İthalat-ihracat yapma (md. 10-24),
  - Gemi taşımacılığı faaliyetleri (md. 25-33),
  - Miras bırakma (md. 33),
  - Eşit vergilendirilme.
- Bugün AB'deki serbest dolaşım.

1964'ün Yerini Tespit: Öncesi ve Sonrası

Türk Ulus-devletinin (Ulus-devlet'in) Azınlıklar Politikası: Etno-dinsel Saflığı Sağlama (1913 →)

- **Ulus-devlet** (*nation-state*), **egemen etno-dinsel kimlik dışındaki kimliklere** (alt-kimlik [*infra identity*]) **izin vermeyen devlet türüdür.** (Ulusal Devlet'le [*national state, 1789*] karıştırmayınız).
- Ulus-devlet bunu üç farklı politikayla uygular:
  - **Asimilasyon:** «Asimile edilebilir» azınlıklara. Millet Sistemi'nin etkisi altındaki Balkanlar ve Ortadoğu'da bunlar egemen dinden olanlardır (Türk olmayan Müslümanlar) (Balkanlar ve Ortadoğu'da ulusal kimliğin en önemli hatta tek kriteri, **din** ve hatta **mezheptir: Millet Sistemi**).
  - **Etno-dinsel Temizlik:** «Asimile edilemez» gruplara uygulanır. Bunlar, farklı dinden olanlardır (Gayrimüslimler).
  - **Karma Yöntem: Asimilasyon yapılamazsa/tutmazsa, Etno-dinsel Temizlik**
    - 1915 Ermeni Tehciri → Kırım
    - 1937-38 Dersim'de başarısız asimilasyon → Katliam → Tehcir
    - Mart 2005: Asimilasyon → Manevi Tehcir: «Müstakbel Türk'ten Sözde Vatandaş'a».

~~Türk Ulus-devletinin Gayrimüslim Azınlıklar Politikası: Dinsel Temizlik (1913 →)~~

- 1) Tehcir (+ Katliam) Yoluyla Dinsel Homojenlik;
- 2) Fizikî Saldırıları Yoluyla Ürkütme;
- 3) Lozan İhlalleri Yoluyla Dinsel Ayrımcılık;
- 4) Yargı Kararları Yoluyla Dinsel Ayrımcılık.

1) Tehcir (+ Katliam) Yoluyla Dinsel Homojenlik

- 1913-14: Ege, Marmara ve Karadeniz Rumlarının tehciri (+ katliam),
- 1915: Ermeni Tehciri (+ kırım),
- 1923: Türk-Rum Zorunlu Mübadelesi
- **1964: Rumların Sınır Dışı Edilmesi.**

2) Fizikî Saldırılar Yoluyla Ürkütme

- 1920 ve 30'larda Yahudilere saldırılar;
- 1955 6-7 Eylül Pogromu (İstanbul ve İzmir);
- 1980 ve 90'larda Ezidi ve Süryani Temizliği;
- Günümüzde Gayrimüslimlere Saldırıları:
  - 1986, 1992, 2003 Sinagog Saldırıları (İstanbul);
  - 2006 Rahip Santoro Cinayeti (Trabzon) ve Rahip Brunissen Saldırısı (Samsun);
  - 2007 Zirve Yayınevi katliamı (Malatya) ve misyonerlere saldırılar;
  - 2007 Rahip Francini saldırısı (İzmir), Hrant Dink cinayeti (İstanbul);
  - 2010 Rahip Padovese cinayeti (İskenderun).

3) Lozan İhlalleri Yoluyla Dinsel Ayrımcılık (Lozan Ertesinden 1930'lara)

- Gayrimüslimlere çeşitli mesleklerin yasaklanması:
  - Eczacılık (1924), doktorluk (1928) : «Türk bulunmak»; devlet memuriyeti (1926), borsa acenteliği (1928) «Türk olmak» (L. 38, 39),
  - 1924 Gayrimüslim avukatların tasfiyesi (suişöhret) (Rum: % 75, Ermeni % 73, Yahudi % 43) (L. 38, 39),
  - 1926-27: Ticari şirketlerden Gayrimüslim tasfiyesi (L. 38/1, 39/1, 2, 3, 4);
  - 1932: Bazı sanat ve hizmetlerin «Türk vatandaşlarına» tahsisi;
- Süryanilerin Lozan'dan «feragat»i;
- 1924 «Türk Ortodoks Kilisesi» yoluyla Fener'e baskılar (L. 40);
- Gayrimüslimleri Türkçe konuşurma baskıları (L. 38, 39);
- 1925-30: İstanbul il sınırları dışına izinsiz çıkma yasağı (Lozan Md. 38);
- 1925 kilise nikahı yasağı (L. 38, 40, 42, 43);
- 1923 → İmroz ve Bozcaada'da yerel özerkliğin kaldırılması (L. 14), 1927-1951 ve 1964 → Rumca eğitim yasaklaması (L. 40);
- 1928-2013 Mardin Süryani okullarının kapatılması (L. 38, 39, 40);
- 1930'lar ve 1960'lar: «Vatandaş, Türk Malı Kullan» ve «Vatandaş Türkçe Konuş» kampanyaları (L. 38, 39).

(1930'lar ve 40'lar)

- 1934 Soyadı Kanunu: “yabancı ırk ve millet isimleri” kullanma yasağı (L. 39);
- 1941-42 Amele Taburları (“Yirmi Kur’a İhtiyatlar Olayı”)(L. 38, 39);
- 1942 AA’dan Yahudi memurların atılması (L. 39/3);
- 1942 Varlık Vergisi (L. 38, 39);
- Gayrimüslim nüfuslarının ayrı bir “Ecanip [Yabancı] Defteri”ne kaydı (L. 38, 39).

(1960'lardan Bugüne)

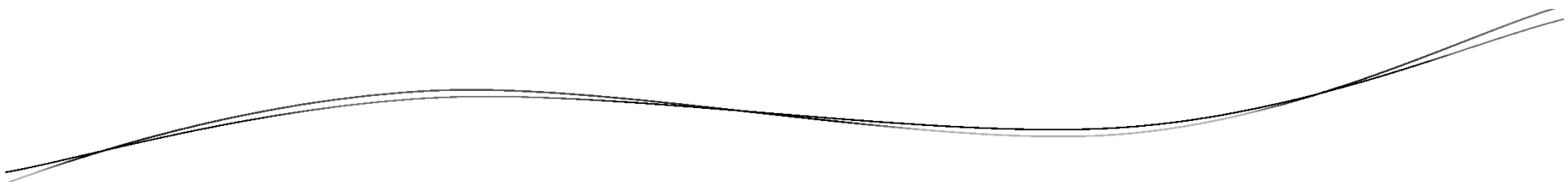
- 1960 → Gayrimüslim okullarına verilmesi gereken nakdi yardımların durdurulması (L. 41);
- Aralık 1962: Azınlık Tali Komisyonu'nun kuruluşu (L. 39);
- 1964: Rum okullarında sabah duasının yasaklanması (L. 40, 43);
- 1971: Heybeliada İlahiyat Okulu'nun kapatılması (L. 40);
- 1988: Sabotajlara Karşı Koruma Yönetmeliği: **“Yerli yabancılar”** (L. 38);
- 1983-2007: “Türk müdür başyardımcısı: **“Türk asıllı ve Türkiye Cumhuriyeti uyruklu”** (L. 39);
- 1968: Her Gayrimüslime gizli bir “soy kodu” (L. 39, 40);
- 1993: Ermeni okullarında Ermenicenin yasaklanması (L. 40);
- Misyonerliğe ve Hıristiyanlığı yaymaya müdahale (L. 39).

4) Yargı Kararları Yoluyla Dinsel Ayrımcılık

- Yargıtay:
  - 1971, 74, 75 - 1936 Beyannameesi: “**Türk Olmayanlar**” (L. 39, 42).
- İdare Mahkemesi ve Danıştay:
  - 1996 İstanbul 2. No’lu İdare Mahkemesi TC vatandaşı Rum öğretmene: “**Yabancı uyruklu TC vatandaşı**”,
  - Danıştay 12. Daire oybirliğiyle onadı (L. 39, 40).

Sonuç:
Ulus-devlet'in «Prensip» Meselesi

-
- I) Kıbrıs meselesinin 1964'le ilgisi, tetikleyici olmaktan ibarettir. 1964 bir «**sistem**» uygulamasıdır, çünkü Lozan'dan itibaren öncesi ve sonrası vardır. 1964 Sürgünü, tehcirlerin sonuncusudur.
  - II) «**Sistem**» Ulus-devlet'in **etno-dinsel temizlik** politikasıdır.
  - III) 1964, İstanbullu Rumları perişan etti. «Bir yerde azınlık, her yerde azınlık». Yunanistan'da da sıkıntı çektiler.
  - IV) 1964, Türkiye'ye çok zarar verdi:
    - 10 Haziran ve 30 Ekim 1930'daki imzalarını inkar ettirdi, uluslararası prestijini tahrip etti,
    - İstanbullu Rumların varlığı Türkiye'nin AB'ye girmesini çok kolaylaştıracaktı, 1964 çok zorlaştırdı,
    - Kendi ekonomik düzenini yıprattı. 1964 bu açıdan da 1915'in devamıdır,
    - Kendi dış azınlığını perişan etti (B. Trakya ve 12 Adalar'daki Müslümanlar).